

ILMIY-AMALIY JURNAL

ISSN 2181-0958

DOI 10.26739/2181-0958

YURISPRUDENSIYA

ЮРИСПРУДЕНЦИЯ | JURISPRUDENCE

1 JILD, 1 SON

2020

YURISPRUDENSIYA

1 ЖИЛД, 1 СОН

ЮРИСПРУДЕНЦИЯ

ТОМ 1, НОМЕР 1

JURISPRUDENCE

VOLUME 1, ISSUE 1

Bosh muharrir:
Главный редактор:
Chief Editor:

SALAEV NODIRBEK
Toshkent davlat yuridik universiteti
Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor,
yuridik fanlari doktori, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

RUSTAMBEKOV ISLAMBEK
Toshkent davlat yuridik universiteti
O'quv ishlari bo'yicha prorektor,
yuridik fanlari doktori, professor;

YURISPRUDENSIYA JURNALI TAHRIRIY HAY'AT A'ZOLARI
РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ ЖУРНАЛ ЮРИСПРУДЕНЦИЯ
EDITORIAL BOARD OF THE JOURNAL JURISPRUDENCE

Mas'ul kotib | Ответственный секретарь | Responsible secretary:
NIYOZOVA SALOMAT

Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrasida
professor vazifasini bajaruvchi, yuridik fanlari doktori, dotsent;

KARIMOV FARXOD

Siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori,
dotsent, A.Avloniy nomidagi malaka
oshirish instituti prorektori

BAZAROVA DILDORA

Toshkent davlat yuridik universiteti
Jinoyat-protsessual huquqi kafedrasida mudiri,
yuridik fanlari doktori, professor;

IMOMOV NURILLO

Toshkent davlat yuridik universiteti
Fuqarolik huquqi kafedrasida mudiri,
yuridik fanlari doktori, professor;

NE'MATOV JURABEK

Toshkent davlat yuridik universiteti
Ma'muriy va moliya huquqi kafedrasida
dotsenti, yuridik fanlari doktori, dotsent.

ISMOILOV SHUXRATJON

Toshkent davlat yuridik universiteti
Mehnat huquqi kafedrasida mudiri,
yuridik fanlari doktori;

XABIBULLAYEV DAVLATJON

Toshkent davlat yuridik universiteti Fuqarolik
protsessual va iqtisodiy protsessual huquqi kafedrasida
mudiri, yuridik fanlari nomzodi, professor;

OCHILOV HASAN

Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi,
kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrasida
mudiri, yuridik fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent;

GAFUROVA NOZIMAXON

Toshkent davlat yuridik universiteti Xalqaro
huquq va inson huquqlari kafedrasida mudiri,
yuridik fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent;

NARZIYEV OTABEK

Toshkent davlat yuridik universiteti
Xalqaro xususiy huquq kafedrasida mudiri,
yuridik fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent;

UZAKOVA GO'ZAL

Toshkent davlat yuridik universiteti
Ekologiya huquqi kafedrasida mudiri,
yuridik fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent;

MUSAYEV BEKZOD

Toshkent davlat yuridik universiteti
Konstitutsiyaviy huquq kafedrasida mudiri,
yuridik fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent;

MURATAYEV SERIKBEK

Toshkent davlat yuridik universiteti
Davlat va huquq nazariyasi kafedrasida mudiri,
yuridik fanlari nomzodi;

KAMALOVA DILDORA

Toshkent davlat yuridik universiteti Sud, huquqni
muhofaza qiluvchi organlar va advokatura kafedrasida
mudiri, yuridik fanlari bo'yicha falsafa doktori;

YUSUPOV SARDORBEK

Toshkent davlat yuridik universiteti
Ma'muriy va moliya huquqi kafedrasida
mudiri, yuridik fanlari bo'yicha falsafa doktori;

XO'JAYEV SHOJAXON

Toshkent davlat yuridik universiteti
Intellektual mulk huquqi kafedrasida mudiri,
yuridik fanlari bo'yicha falsafa doktori;

KURBANOV MA'RUF

Toshkent davlat yuridik universiteti
Kriminalistika va sud ekspertizasi kafedrasida
mudiri, yuridik fanlari bo'yicha falsafa doktori;

Page Maker | Верстка | Sahifalovchi: Xurshid Mirzaxmedov

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Тадqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

МУНДАРИЖА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

1. Камалова Дилдора Гайратовна ЖИНОЯТ ХУҚУҚИДА РАЎБАТЛАНТИРУВЧИ НОРМАЛАР ВА УЛАРНИ ЖИНОЯТ СОДИР ЭТИШДАН ИХТИЁРИЙ ҚАЙТИШДАН ФАРҚЛИ ЖИХАТЛАРИ.....	5
2. Сайидов Рустамбек Абдурасулович МДХ (МУСТАҚИЛ ДАВЛАТЛАР ҲАМДЎСТЛИГИ) ДАВЛАТЛАРИДА ХУҚУҚИЙ МОНИТОРИНГ ИНСТИТУТИ: ҚОНУНЧИЛИК ВА АМАЛИЁТ.....	11
3. Ҳожиев Носиржон Комилович ЖАЗОНИ ИЖРО ЭТИШ МУДДАТИ ЎТИБ КЕТГАНЛИГИ МУНОСАБАТИ БИЛАН ЖАЗОДАН ОЗОД ҚИЛИШНИНГ ШАРТЛАРИ ВА ХОРИЖ ТАЖРИБАСИ.....	18
4. Салимов Шерзод Юнусович МЕХНАТ МИГРАЦИЯСИ СОҲАСИДА ЎЗБЕКИСТОННИНГ ХАЛҚАРО ТАШКИЛОТЛАР БИЛАН ҲАМКОРЛИГИ.....	27
5. Нурмухаммедова Гўзалхон Баходировна КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШИШ УСУЛЛАРИ ВА МЕХАНИЗМЛАРИНИНГ НАЗАРИЙ-ХУҚУҚИЙ ТАҲЛИЛИ.....	33
6. Муталов Отабек Баҳром ўғли, Жураева Асал Бахтиевна ЎЗБЕКИСТОН, ГЕРМАНИЯ ВА ХИТОЙДА ТОВАР БЕЛГИСИГА БЎЛГАН ДАСТЛАБКИ ХУҚУҚЛАР: ҚИЁСИЙ ТАҲЛИЛ.....	41
7. Ахроров Адхамжон Асроркул ўғли ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ИНВЕСТОРЛАР ХУҚУҚЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШНИНГ НОДАВЛАТ УСУЛЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.....	47
8. Ашурова Нилуфар Ўктамовна ВОЯГА ЕТМАГАН ШАХСНИ ЖИНОЯТГА ЖАЛБ ҚИЛГАНЛИК УЧУН ЖАВОБГАРЛИК ТУШУНЧАСИ ВА УНИНГ АСОСЛАРИ.....	53
9. Қаршиев Ғулумжон Сайфуллаевич ОИЛАДА ЁШЛАР РЕЦИДИВ ЖИНОЯТЧИЛИГИНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ.....	58
10. Умирзаков Бегзод Атабоевич ВОЯГА ЕТМАГАНЛАР ЖИНОЯТЧИЛИГИНИ ОЛДИНИ ОЛИШНИНГ ТУРЛАРИ.....	63
11. Каракетова Дилноза Юлдашевна БИР ГУРУХ ШАХСЛАР ТОМОНИДАН БЕЗОРИЛИК СОДИР ЭТГАНЛИК УЧУН ЖАВОБГАРЛИК.....	69
12. Мырзабаев Куатбай Бахытбаевич АҚШДА ФЕДЕРАТИВ ИНСТИТУТЛАРГА КИРУВЧИ ДАВЛАТ ҲОКИМЯТИ ОРГАНЛАРИДА ДАВЛАТ ХИЗМАТИНИНГ ТАШКИЛИЙ АСОЛАРИ ВА ҚОНУНЧИЛИК МЕХАНИЗМИ.....	75
13. Хусаинова Рано Абдихаликовна ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ДОГОВОРНЫХ ОТНОШЕНИЙ НА РЫНКЕ ЭЛЕКТРИЧЕСКОЙ ЭНЕРГИИ.....	82
14. Абдукодиров Абдурауф Баходир ўғли БОЛАНИНГ ЯШАШ ХУҚУҚИ.....	89
15. Абдуллаев Хуршидjon Назрулло ўғли ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА АУДИТОР ВА АУДИТОРЛИК ТАШКИЛОТИНИНГ ХУҚУҚИЙ МАҚОМИ ВА ЎЗИГА ХОС ЖИХАТЛАРИ.....	97
16. Разикова Дилором Кадировна ЎЗБЕКИСТОНДА ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИ ИНСТИТУТЛАРИНИНГ РИВОЖЛАНИШИ ЯПОН ТАДҚИҚОДЧИЛАРИ НИГОҲИДА.....	102

YURISPRUDENSIYA

ЮРИСПРУДЕНЦИЯ | JURISPRUDENCE

Нурмухаммедова Гўзалхон Баходировна,
Ўзбекистон Республикаси Миллий
Гвардияси Ҳарбий-техник институти
кафедра катта ўқитувчиси, доцент.

КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШИШ УСУЛЛАРИ ВА МЕХАНИЗМЛАРИНИНГ НАЗАРИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАҲЛИЛИ

 <http://dx.doi.org/10.26739/2181-0958-2020-1-5>

АННОТАЦИЯ

Мақолада асосий эътибор коррупцияга қарши курашиш ҳамда унинг профилактикаси масалаларига қаратилган бўлиб, ушбу турдаги жинойтларни профилактикасига доир олимларнинг фикрлари таҳлил этилган. Шунингдек, профилактиканинг турлари, жумладан махсус профилактикани амалга ошириш тартиби, усуллари ва механизмлари ҳамда назарий хулосалар берилган. Бундан ташқари мазкур мақолада хорижий давлатлар тажрибаси таҳлил этилиб, унинг натижасида коррупцияга қарши курашиш усуллари ва механизмларини такомиллаштириш юзасидан тегишли таклиф ва тавсиялар илгари сурилган.

Калит сўзлар: коррупция, профилактика, коррупцияга қарши курашиш, устувор йўналишлар, қонун.

Калит сўзлар: коррупция, профилактика, коррупцияга қарши курашиш, устувор йўналишлар, қонун.

Нурмухаммедова Гузалхон Баходировна,
Старший преподаватель кафедры
Военно-технического института Национальной
гвардии Республики Узбекистан, доцент.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ МЕТОДОВ И МЕХАНИЗМОВ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ

АННОТАЦИЯ

Основное внимание в статье уделяется профилактике и борьбе с коррупцией, Основываясь на опыте зарубежных ученых, были проанализированы методы предотвращения данного вида преступления. Кроме того, рассматриваются виды профилактики, включая порядок, методы и механизмы специальной профилактики, а также теоретические выводы по данному вопросу. Также, в данной статье анализируется опыт зарубежных стран, в результате чего предлагаются соответствующие предложения и рекомендации по совершенствованию методов и механизмов противодействия коррупции.

Ключевые слова: коррупция, профилактика, противодействие коррупции, приоритетные направления, право.

Nurmukhammedova Guzalkhon Bakhodirovna,
Senior Lecturer of the Department of Military
Technical Institute of National Guard
of the Republic of Uzbekistan, Associate Professor.

THEORETICAL AND LEGAL ANALYSIS OF METHODS AND MECHANISMS OF ANTI-CORRUPTION

ABSTRACT

The main attention in the article is paid to the prevention and fight against corruption. Based on the experience of foreign scientists, methods of preventing this type of crime were analyzed. In addition, the types of prevention are considered, including the procedure, methods and mechanisms of special prevention, as well as theoretical conclusions on this issue. Also, this article analyzes the experience of foreign countries, as a result of which appropriate proposals and recommendations are proposed for improving methods and mechanisms for combating corruption.

Keywords: corruption, prevention, anti-corruption, priority areas, law.

Дунё мамлакатларида коррупция муаммосини ўрганиш ва жаҳон бўйлаб коррупция билан боғлиқ вазиятни кузатиб боровчи “Transparency International” халқаро ташкилоти ҳисоботларида [1] 1-ўнталиқдан ўрин олган, яъни коррупция энг кам тарқалаётган Финландия, Исландия, Янги Зеландия, Сингапур, Швецария, Норвегия, Австрия, Луксембург, Буюк Британия, Канада давлатларида унинг олдини олиш йўналишида амалга оширилган куйидаги чора-тадбирлар:

- давлат хизматчиларининг моддий таъминотини кучайтириш;
- коррупцияга қарши курашга қонунлар тадбиқ этиш;
- суд муҳокамасини очиқ ва олий даражада олиб бориш;
- коррупцияга қарши курашишга йўналтирилган ташкилотларни рағбатлантириш;
- аҳолининг коррупция билан боғлиқ ахборот билан таъминлаш даражасини ошириш ва бошқалар кўпроқ самара берган [2].

Transparency International Corruption Perceptions Index (CPI) 2014 йил эълон қилган маълумотда Ўзбекистон коррупциялашган давлатлар рўйхатида 185 та мамлакатдан 166-ўринни эгаллаган. Минтақада эса Туркменистондан кейин, иккинчи ўринда эътироф этилган. Орадан икки йил ўтиб, давлат коррупция рейтингиди 10 поғона юқорилади, аммо 2017 йилда Ўзбекистон 157-ўринда, 2018 йилда 158-ўринда эътироф этилди [3]. Шунга қарамасдан алоҳида таъкидлаш жоизки, юртбошимизнинг фаол ташаббуслари туфайли мамлакатда барча соҳаларда олиб борилаётган ислохотлар натижасида 2019 йил хулосаларига кўра Ўзбекистон 153-ўринга [4] кўтарилишга эришган бўлса-да, бу иллат ҳали барҳам топмаган. Зеро, мамлакатнинг янгиланган сиёсати инсон кадр-қимматини олий даражага кўтариш, жамиятда адолат ва қонун устуворлигини сўзсиз таъминлаш каби юксак ғояларга таянилган ҳолда олиб борилаётган бўлса-да, афсуски, бу йўлдаги ислохотлар натижадорлигига салбий таъсир кўрсатаётган, тараққиётга тўсиқ бўлаётган бир қатор омиллар, иллатлар сақланиб қолмоқда.

Бугунги кунда Янги Ўзбекистонда ижтимоий-иқтисодий ислохотларнинг бошиданок бутун давлат ҳокимияти тизимида, унинг алоҳида бўғинларида коррупцияга қарши курашиш алоҳида устувор вазифа эканлиги эълон қилинди. Ҳатто, Юртбошимиз Ш.Мирзиёев Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимига киришиш тантанали маросимга бағишланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги маърузасида “Жамиятимизда коррупция, турли жиноятларни содир этиш ва бошқа ҳуқуқбузарлик ҳолатларига қарши курашиш, уларга йўл қўймаслик, жиноятга жазо албатта муқаррар экани тўғрисидаги қонун талабларини амалда таъминлаш бўйича қатъий чоралар ўришимиз зарур” [5] лигини таъкидлаган эди.

2017 – 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси ўзининг туб моҳияти билан айнан коррупцияни таг-томири билан йўқ қилишга қаратилган тарихий ҳужжат бўлди. Унда барча

соҳаларда коррупцияга барҳам бериш, унинг илдиз отишига шароит яратаётган сабабларни бартараф этишга қаратилган аниқ чора-тадбирлар баён қилинди.

2019 йилда Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони қабул қилинди. Мазкур Фармон билан 2019 – 2020 йилларда коррупцияга қарши курашиш бўйича иккинчи Давлат дастури тасдиқланди.

Коррупцияга қарши курашиш коррупция даражасини ва унинг ижтимоий хавфлилигини пасайтиришни кўзловчи, шунингдек унинг детерминантларини бартараф этиш ва йўқ қилишга қаратилган мураккаб тизимдан иборат фаолиятдир. Ушбу фаолият коррупцияни мутлақо йўқ қилиш имконига эга эмас. Бироқ шунга қарамасдан, уни давлат, жамият ва фуқаролар ҳаётига сезиларли таъсир кўрсатмайдиган ижтимоий мақбул даражага тушириш мумкин.

К.Фридрихнинг қарашларига кўра [6], коррупцияни йўқ қилишни вазифа сифатида белгилаш мумкин эмас, яъни бу утопия ҳисобланади. Унга қарши курашдаги асосий вазифа коррупцияни сиёсий тизимга ёйилишини, издан чиқаришини олдини олишга қаратиш лозим деб изоҳлайди.

Россиянинг “ИНДЕМ” маркази директори Г.Саттаров [7] коррупцияга қарши курашни мураккаблигини барча амалга оширилаётган кураш чора-тадбирларининг тизимга солинмаганлиги ва мувофиқлаштирилмаганлиги билан боғлиқлигини таъкидлайди.

Бир қатор давлатларнинг коррупцияга қарши курашиш қонунчилиги таҳлил қилинганда, ушбу қонунларда “Коррупцияга қарши курашиш” атамасига таъриф мустаҳкамланганлигини кўришимиз мумкин. Жумладан, Россия Федерациясининг 2008 йил 25 декабрдаги “Коррупцияга қарши кураш тўғрисида” [8] ги Федерал қонунида, шунингдек Қозоғистон Республикасининг 2015 йил 18 ноябрдаги “Коррупцияга қарши кураш тўғрисида” [9]ги қонунида 1 моддасининг ўзидаёқ “коррупцияга қарши курашиш” атамасига таъриф берилганлигини кўришимиз мумкин.

Амалдаги қонунчилигимизда “коррупция билан боғлиқ жиноятлар” таърифланмагани каби, “коррупцияга қарши курашиш” атамаси ҳам ёритиб берилмаган. Ваҳоланки, қонуннинг 5-7 моддаларда коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишлари, Коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги давлат дастурлари ва бошқа дастурлар ҳамда Коррупцияга қарши курашиш бўйича фаолиятни амалга оширувчи давлат органларига бағишланган.

Коррупция, унинг содир этилиш сабаб ва шарт-шароитлари ҳамда ушбу турдаги жиноятларни профилактика қилиш муаммоларини илмий тадқиқ қилган бир қатор олимлар коррупция билан боғлиқ жиноятларнинг профилактикасини турлича таснифлашган. Хусусан, В.К.Максимов [10] коррупция билан боғлиқ жиноятларнинг профилактикасини икки гуруҳга ажратишни таклиф этган, яъни умумий ва махсус профилактика.

Умумий профилактика учун аҳолининг турмуш тарзини яхшилаш ва давлатнинг иқтисодий асосларини мустаҳкамлаш, шунингдек хуфёна иқтисодиётнинг таркибий қисмини қисқартириш талаб тилади. Шу билан бирга, фуқаролик жамиятини шакллантириш ва ривожлантириш, давлат ҳокимиятининг барча соҳаларини мустаҳкамлаш йўли билан ҳақиқий демократия даражасига эришиш билан боғлиқ сиёсий ўзгаришлар амалга оширилиши керак.

Махсус профилактика бу давлат бошқарув аппаратида коррупциянинг олдини олувчи чора-тадбирлар йиғиндиси, яъни давлат функцияларини бажарувчи органлар ва ушбу органларнинг ваколатлари бажарилишини таъминлаш функциясини бажарувчилар ходимлар ўртасидаги чора-тадбирлар йиғиндиси, бўлиб улар қуйидагилар:

- ижтимоий-иқтисодий хусусиятдаги, яъни мансабдор шахсларнинг моддий фаровонлиги ва ижтимоий таъминланганлигини ошириш билан боғлиқ;
- ташкилий хусусиятдаги, яъни давлат органлари ва мансабдор шахсларининг хизмат ўташ тартиби, ходимларни танлаш ва жойлаштириш, коррупцияга қарши курашиш фаолияти билан шуғулланувчи субъектлар фаолиятини ташкиллаштириш билан боғлиқ бўлган;

- коррупцияга қарши курашиш тўғрисидаги халқаро ҳуқуқий ҳужжатларни ратификация қилиш билан боғлиқ хусусиятдаги, яъни амалдаги меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларга коррупцияга қарши курашишга йўналтирилган қонунлар ва бошқа норматив-ҳужжатларнинг мажбурий криминалогик экспертизасини жорий этишни назарда тутувчи кўшимча ва ўзгартишлар киритиш ва янгиларни қабул қилиш йўли билан такомиллаштириш.

Б.Ходжаевнинг фикрича эса, Ўзбекистонда коррупцияга қарши курашиш соҳасида куйидаги йўналишларга алоҳида эътибор қаратиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади [11]:

Биринчи йўналиш –коррупцияга қарши курашнинг превентив чоралари самарадорлигига эришиш. Мазкур йўналишга кўра, коррупцияни олдини олишнинг назарий пойдевори “таълим, хабардорлик ва тарғибот” (Education, Awareness and Advocacy) тамойилларига асосланиб, амалий томондан эса “самарадорлик, шаффофлик ва ҳисобдорлик” (effectiveness, transparency, accountability) тамойиллари асосида аниқ давлат сиёсатини ишлаб чиқишдан иборат. Бу борада давлат сиёсати дунёда (хусусан, Сингапурда) “one size fits all” (“барча учун бир хил мезон”) модели асосида ишлаб чиқилиб, коррупцияга қарши курашнинг аниқ ҳуқуқий механизми, самарали институционал тузилмаси, молиявий ва меҳнат ресурслари билан доимий таъминлаб турилиши, мунтазам мониторинг фаолияти ҳамда ҳолис ва шаффоф баҳолаш тизими кўрсатилиш лозим. “Ўзбек модели”да эса давлат сиёсатининг юқоридаги санаб ўтилган элементлари ўртасида ўзаро ҳамкорлик ва бир-бирига таъсир қилиш механизми йўлга қўйилмаган бўлиб, бунда яхлит комплекс тизимнинг узвий ишлашини йўлга қўйиш таклиф этилади.

Иккинчи йўналиш – коррупцияга қарши курашиш стратегиясида интерграциялашган ёндашувни қўллаш. Бунда давлат органларининг фуқаролик жамиятининг барча институтлари билан ҳамжиҳат фаол ҳаракатини таъминлаш, шунингдек коррупцияга қарши курашишда миллий тузилмаларнинг халқаро ташкилотлар билан ҳамкорлигини янада кучайтириш масалаларига алоҳида эътибор берилади. Бу борада Ўзбекистонда коррупцияга қарши курашиш соҳасида интеграцияга эришишга тўсқинлик қилаётган омиллардан бири – аниқ статистика ва мақбул далилларга асосланган маълумотга таянган ҳолда иш олиб бориш тизимининг мавжуд эмаслиги ҳисобланади.

Учинчи йўналиш – жамиятнинг ҳар бир соҳасида, хусусан, тадбиркорлик, таълим, соғлиқни сақлаш соҳаларида коррупцияга қарши курашишни янада кучайтириш, коррупция билан боғлиқ айрим ҳатти-ҳаракатларни криминализациялаш ҳамда халқаро стандартларни тўлиқ ва тўғри қўллаш. Бу борада халқаро ҳужжатларда назарда тутилган “ноқонуний бойлик орттириш”, “учинчи шахсларнинг моддий манфаатларини кўзлаб таъмагирлик қилиш” каби ҳатти-ҳаракатларни криминализация қилиш масалаларини кўриб чиқиш вақти келди, деб ўйлаймиз.

Тўртинчи йўналиш – коррупцияга қарши курашиш бўйича давлат дастурининг бажарилиши. Бу борада мониторинг жараёнида самарали ҳуқуқий механизмнинг етарли эмаслиги, давлат хизматчиларининг этика қоидаларига риоя қилиш даражасининг пастлиги, давлат органлари фаолияти очиқлиги тамойилининг амалда номигагина ишлаётганлиги каби масалалар ҳал қилиниши лозим.

Ва ниҳоят, бешинчи йўналиш – коррупцияга қарши курашнинг замонавий тенденцияларидан келиб чиқиб амалда реал ишлайдиган стратегияни ишлаб чиқиш. Замонавий тенденцияга кўра, коррупцияга қарши курашиш уч босқичда амалга оширилади: биринчи босқич – жамият аъзолари фаолиштирокини кучайтириш учун маълумотларни эркин олиш имкониятини яратиш; иккинчи босқич – янги технологиялардан фойдаланган ҳолда коррупция ҳолатлари ҳақида ахборот бериш ва олдини олиш; учинчи босқич – коррупцияга оид муаммоларни ҳал қилиш ва бартараф этишда жамоятчилик иштирокини таъминлашнинг аниқ тизимининг амалда ишлаши. Мазкур замонавий тенденциядан келиб чиқиб, Ўзбекистонда ҳар бир соҳада коррупцияга қарши курашишда соҳанинг хусусиятларидан келиб чиқиб ёндашиш, коррупция ҳолатлари ҳақида хабар беришнинг янги инновацион усулларини ишлаб чиқиш ва қўллаш, коррупция ҳолатларини экспертизадан ўтказиш,

мониторинг қилиш ва баҳолашнинг реал, ҳаётий, холис ва шаффоф индикаторларини белгилаш мақсадга мувофиқдир.

Криминолог олима А.И.Долгова [12] коррупцияга қарши курашни ташкиллаштиришнинг умумий босқичлари қуйидагиларни ўз ичига олади дея таъкидлайди: а) коррупциянинг ривожланиб бориши ва унинг сабабларини доимий таҳлил қилиш; б) реал ҳолатдаги сиёсий, иқтисодий, ижтимоий шароитларга, жамиятнинг ҳуқуқий маданиятига, ҳуқуқ-тартибот тизимига асосланган тарзда коррупцияга қарши кураш стратегияларини ишлаб чиқиш; в) қонунчиликни такомиллаштириб бориш; г) мақсадли давлат дастурларини ишлаб чиқиш; д) давлат ҳокимияти органларининг фаолиятини мувофиқлаштириб бориш; е) ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларда коррупцияга қарши кураш билан шуғулланувчи мутахассис ходимларни тайёрлаш ва малакасини ошириб бориш; ж) фуқаролик жамияти институтлари, аҳоли, юридик шахсларнинг ёрдамидан фойдаланиш; з) мунтазам равишда амалга оширилган ишларнинг натижаларини баҳолаш ва ўзгартиришлар киритиб бориш.

Шунингдек баъзи манбаларда [13] коррупция билан боғлиқ жиноятларни профилактикасини такомиллаштиришда ушбу йўналишда ишлаб чиқилган ҳужжатлар ҳам ўз самарасини беради деган фикрдалар. Коррупцияга қарши курашиш сиёсатини амалга оширишда қуйидаги ҳужжатларни қабул қилиш керак деб ҳисоблашади, яъни:

- бюджет маблағлари ва донорлик ёрдамида маблағларни тақсимлаш жараёнини режалаштириш ва ушу соҳада устувор бўлган соҳаларни аниқлаштириш;
- ислохотларнинг аниқ ишлаб чиқилган йўл хариталарини тузиш;
- кенг жамоатчиликни жалб этиш ҳамда мазкур ислохотларнинг сиёсий устуворлиги, ютуқлари, муаммолари ва оқибатлари тўғрисида жамоатчиликнинг хабардорлигини оширишга қаратилган ҳужжатлар.

Истамбул Ҳаракатлар Режаси (ИҲР) аъзо давлатларининг коррупцияга қарши кураш сиёсати ҳуқуқни муҳофаза қилиш чоралари ва унинг оқибатларига эмас, аксинча ҳуқуқий ва институционал ислохотларга қаратилганлигини кўришимиз мумкин [14].

Буюк Британиянинг коррупцияга қарши кураш стратегияси ўрганилганда, мамлакатда 2017-2022 йилларга мўлжалланган “Коррупцияга қарши кураш бўйича” янги стратегия асосида олиб борилаётганлигини айтишимиз мумкин. Ушбу стратегия 2017 йилнинг декабрида эълон қилинган бўлиб, унинг асоси сифати мамлакатда 2014 йилда Англия тарихида биринчи марта қабул қилинган “Коррупцияга қарши Ҳаракатлар режаси” хизмат қилган. Барча давлат органлари фаолиятини қамраб олган ва коррупцияга қарши самарали курашнинг узок муддатли мақсадини белгилаётган ушбу стратегия коррупциянинг олдини олиш бўйича ҳуқуқнинг йўл харитаси ҳиқобланган. Режада коррупцияга қарши курашда олти устувор йўналиш белгиланган: чегарлар ва портлар каби иқтисодиётнинг коррупция юқори хавфли тармоқларида тизим ичидаги коррупцияни камайтириш; Буюк Британиянинг халқаро молиявий марказ сифатида обрўсини мустаҳкамлаш; давлат ва хусусий секторда касбий этикага риоя қилиниши кенг тарғиб қилиш; давлат эҳтиёжлари учун товарлар, ишлар ва хизматларни сотиб олишда ва грантларни тақсимлашда коррупцияни камайтириш; дунё бўйлаб ишбилармонлик муҳитини яратиш; коррупцияга қарши курашда бошқа давлатлар билан ҳамкорлик қилиш. Ушбу олти учтувор йўналишни амалга ошириш учун 20 га яқин вазибалар белгилаб олинган.

Таҳлилчиларнинг фикрига кўра, коррупциянинг олдини олиш борасидаги давлат сиёсатининг яна бир усули бу мамлакатда доимий равишда коррупция даражасининг мониторингини олиб бориш ва баҳолаш механизмнинг мавжудлигидир. Ўтказилган таҳлиллар натижасида кўпгина ИҲРга аъзо давлатларнинг коррупцияга қарши кураш режаларининг бажарилишини назорат қилишнинг аниқ тартиби ўрнатилганлигини кўришимиз мумкин. Баъзи мамлакатларда ушбу режаларнинг бажарилиши устидан парламент назорати ўрнатилган (Украина, Мўғилистон).

Жумладан, Украинада, коррупциянинг олдини олиш бўйича миллий Агентлик коррупцияга қарши ислохотларнинг таъсирини мунтазам равишда баҳолаш учун методология ишлаб чиққан бўлса, Қозоғистонда коррупцияга қарши кураш сиёсати қандай

амалга оширилаётганлигини баҳолаш учун Махсус мониторинг гуруҳи ташкил этилган. Ушбу гуруҳ аъзолари мамлакатнинг барча ҳудудларида бўлиб, давлат муассасалари, ташкилотларида қўрилган чора-тадбирлар таҳлилини олиб боришади ва уларга ўз тавсияларини бериб боришади. Латвияда коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашиш Бюроси мамлакатда ушбу йўналишдаги стратегия доирасида ҳаракатларни мувофиқлаштириш учун жавобгар ҳисобланади ва Вазирлар Маҳкамасига оралиқ ва якуний ҳисоботларни тақдим этади. Ўзбекистонда, эса коррупцияга қарши курашиш бўйича фаолиятни амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи органлар ҳамда ташкилотларнинг фаолиятини мувофиқлаштириш ва ҳамкорлигини таъминловчи орган сифатида республика Идоралараро комиссия фаолият юритмоқда.

Коррупция билан боғлиқ жиноятлар профилактикасида самарали механизм сифатида юридик шахсларнинг жавобгарлик масаласига тўхаладиган бўлсак, Коррупцияга қарши курашиш бўйича Истамбул ҳаракатлар режасининг 4-раунд мониторинглари натижасида Ўзбекистон Республикаси ҳукумати олдига бир қатор тавсиялар қўйилган. Мазкур таҳлил натижаларининг 3-боб №30-сонли хулосасида хорижий давлатлар қонунчилиги ва тажрибасини чуқур ўрганган ҳолда коррупция билан боғлиқ жиноятлар учун юридик шахслар жавобгарлигини Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига киритиш тавсияси ҳам мавжуд.

Юридик шахсларнинг жавобгарлик масаласи АҚШ Жиноят кодекси (2.07-м.), Франция Жиноят кодекси (121-2-м.) да мустаҳкамланган. Шунингдек Қирғизистон (26-м.), Молдова (21-м.) ва бошқа бир қатор давлатлар (Албания, Бельгия, Литва) Жиноят кодексларида юридик шахслар субъект ҳисобланмаса-да, бироқ уларга нисбатан жиноий-ҳуқуқий таъсир чоралари қўрилиши мумкинлиги мустаҳкамланган.

Юқоридагиларни инобатга олиб, ушбу соҳада қонунчиликни такомиллаштириш мақсадида қуйидаги тақлифлар илгари сурилмоқда:

Биринчидан, Ўзбекистон Республикасининг “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонунининг 3 моддасига қуйидаги таърифни қўшиш мақсадга мувофиқ, яъни “Коррупцияга қарши курашиш – бу давлат бошқарув органлари ва жамоат ташкилотларининг коррупциянинг олдини олиш (коррупция билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлар профилактикаси); коррупцияга қарши жиноий-ҳуқуқий курашиш (коррупция билан боғлиқ ҳуқуқбузарликларни аниқлаш, олдини олиш, фош этиш, тергов қилиш); коррупция оқибатларини бартараф қилиш билан боғлиқ ташкилий чора-тадбирларни ўз ичига қамраб олган фаолияти”.

Иккинчидан, Ўзбекистон Республикасининг “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонунининг 3-бобини “Коррупцияга қарши курашиш чора-тадбирлар тизими” таҳририда баён этиш ҳамда тегишли равишда коррупцияга қарши курашиш чора-тадбирларни ўз ичига олган 16-26 моддаларини киритиш:

16 модда. Коррупцияга қарши курашиш чора-тадбирлар.

Коррупцияга қарши курашиш чора-тадбирлари қуйидагилардан иборат:

- 1) коррупцияга қарши мониторинг (17 модда);
- 2) коррупция хавфларини таҳлил этиш (18 модда);
- 3) коррупцияга қарши маданиятни шакллантириш (коррупцияга қарши муросасиз руҳни шакллантириш) (18 модда);
- 4) республика қонунчилигига мувофиқ юридик экспертиза ўтказилиши жараёнида коррупцияга мойил нормаларни аниқлаш (19 модда);
- 5) коррупцияга қарши стандартларни шакллантириш ва уларга риоя этиш (20 модда);
- 6) молиявий назорат (21 модда);
- 7) манфаатлар тўқнашувини олдини олиш ва ҳал этиш (22 модда);
- 8) тадбиркорлик соҳасида коррупциянинг олдини олиш чоралари (23 модда);
- 9) коррупция билан боғлиқ ҳуқуқбузарликларни аниқлаш, тўхтатиш, очиш ва тергов қилиш (24 модда);
- 10) коррупция билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлар тўғрисида хабар қилиш (25 модда);

11) коррупцияга қарши курашиш тўғрисида Миллий дастурни шакллантириш ва эълон қилиш (26 модда).

Учинчидан, Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексига қуйидаги ўзгартишлар ва қўшимчалар киритиш таклиф этилмоқда, яъни: **биринчидан**, “17-1 модда. Юридик шахсларнинг жавобгарлиги - Ўз мулкида, хўжалик юритишида ёки оператив бошқарувида алоҳида мол-мулкка эга бўлган ҳамда ўз мажбуриятлари юзасидан ушбу мол-мулк билан жавоб берадиган, ўз номида мулккий ёки шахсий номулкий ҳуқуқларга эга бўла оладиган ва уларни амалга ошира оладиган, мажбуриятларни бажара оладиган, судда даъвогар ва жавобгар бўла оладиган юридик шахсларга нисбатан жиноий-ҳуқуқий таъсир чоралари қўлланилади.

Мазкур модда билан юридик шахсларга нисбатан жиноий-ҳуқуқий таъсир чоралари ушбу кодекснинг 167, 210, 211, 212 моддаларида назарда тутилган жиноятлар учун қўлланилади.

Юридик шахсларга нисбатан жиноий-ҳуқуқий таъсир чораларини қўллаш:

1) жиноий ҳуқуқбузарлик содир этган шахсни жиноий жавобгарликка тортмасликни истисно қилмайди;

2) юридик шахсни жиноят натижасида етказилган зарарни ўрнини қоплаш ёки бартараф этишдан, шунингдек қонунчиликда назарда тутилган бошқа жавобгарлик чораларининг қўлланилишидан озод қилмайди.

Мазкур моддада назарда тутилган талаблар давлат органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ҳамда бюджет ташкилоти ҳисобланган ёхуд бюджет маблағлари билан таъминладиган юридик шахсларга, шунингдек давлат улуши эллик фоиздан ортиқ бўлган унитар корхоналарга нисбатан татбиқ этилмайди”;

иккинчидан, 43-1 модда. Юридик шахсларга нисбатан қўлланиладиган жиноий ҳуқуқий таъсир чоралари тизими. Юридик шахсларга нисбатан қуйидаги жиноий-ҳуқуқий таъсир чоралари қўлланилиши мумкин: а) жарима; б) бир йилдан уч йилгача муайян фаолият билан шуғулланиш ҳуқуқидан маҳрум қилиш; в) бир йилдан уч йилгача давлат харидлари жараёнида иштирок этишни тақиқлаш (чеклаш).”

Юқорида келтирилган қарашлар ва таҳлилларни инобатга олиб мамлакатимизда коррупцияга қарши курашиш соҳасида қуйидаги ташкилий-ҳуқуқий механизмларни жорий этиш таклиф этилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. <http://www.transparency.org/> TI CPI 2006
2. Анвар Шах и Марк Шактер. Финансы и развитие. декабрь 2004. Борьба с коррупцией: решения на основе анализа. С.42
3. Corruption Perceptions Index 2018: Statistically significant changes. 2018_CPI_Statistically Significant Changes
4. <http://www.youtube.com/c/Globalproartcom>
5. Мирзиёев Ш.М. Миллий тарққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 141 б.
6. Быстрова А., Сильвестрос М. Феномен коррупции: некоторые исследовательские подходы. <http://www.gumer.info>
7. Противодействие коррупции: как выстроить системный подход?. www.insor-russia.ru/ru/news
8. http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_82959/
9. <http://miid.gov.kz/ru/pages/o-protivodeystvii-korrupcii>
10. Максимов В.К. Понятие коррупции (криминологический аспект) и меры ее предупреждения в государственном аппарате. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук Москва-2005, 32 стр.

11. <http://uza.uz/oz/programs/korruptsiya-zhamiyat-kushandasi/zbekiston-korruptsiyaga-arshi-anday-kurashmo-da-17-01-2019/>
12. Криминология: Учебник для вузов/Под общ. Ред. д.ю.н., проф. А.И.Долговой. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: «НОРМА-ИНФРА», 2002. – С. 575.
13. Коррупцияга қарши кураш тармоғи Истамбул Ҳаракатлар Режаси (ИХР) доирасида Шарқий Европа ва Марказий Осиё давлатларининг 2016-2019 йилларда коррупцияга қарши кураш соҳасидаги ислохотлари Мониторинги www.oecd.org/corruption/asp.
14. Коррупцияга қарши кураш тармоғи Истамбул Ҳаракатлар Режаси (ИХР) доирасида Шарқий Европа ва Марказий Осиё давлатларининг 2016-2019 йилларда коррупцияга қарши кураш соҳасидаги ислохотлари Мониторинги www.oecd.org/corruption/asp.

YURISPRUDENSIYA

1 ЖИЛД, 1 СОН

ЮРИСПРУДЕНЦИЯ

ТОМ 1, НОМЕР 1

JURISPRUDENCE

VOLUME 1, ISSUE 1

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Тадқиқот город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000